

TÜRKİYE TÜRKÇESİ DUYU FİİLLERİNDE ANLAM VE KELİME SIKLIĞI İLİŞKİSİ

RELATION OF MEANING AND FREQUENCY IN PERCEPTION VERBS IN TURKISH

Erkan HİRİK*

Öz

Dildeki kelimeler, doğası gereği anlam alanlarını geliştirir, değiştirir ya da yok eder. Tüm bu anlam olaylarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Kişinin zihin sürecinde gerçekleşen her türlü fiile mental fiil denir. Algılama sürecini başlatan duyu fiilleri, mental fiillerin bir türü olarak kabul edilir. Duyu fiilleri mental sürecin başlatıcısı olması nedeniyle oldukça sık kullanım alanına sahiptir.

Dildeki kelimelerin anlam alanlarının değişmesine neden olan etkenlerden birisi kullanım sıklığıdır. Kelimeler dilde işlek bir şekilde kullanıldıkça çokanamlı hâle gelirler. Duyu fiilleri de her mental süreçte başlatıcı olduklarından sıklıkla kullanılmaktadır. Beş alt türden oluşan duyu fiillerinin her biri elbette aynı sıklıkta kullanılmazlar. Görme, işitme, tat alma, dokunma ve koku alma duyu fiillerinin dilde kullanım oranları birbiriyle eşit değildir. Örneğin, insan için daha önemli olan görme duyusunu ilgilendiren fiiller dilde daha çok kullanılmakta, bu nedenle bu fiiller çokanamlı hâle gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde kullanılan duyu fiilleri oluşturulan derlemde taranmış ve bu fiillerin kullanım sıklığı ile çokanamlılığı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

•

Anahtar Kelimeler

Sıklık, duyu fiilleri, anlam, çokanamlılık, mental fiiller.

•

Abstract

Words change, develop or eliminate its semantic field because of its nature. There are various reasons for all these semantic cases. Every kind of verb that occurs in the mind process called mental verb. Perception verbs are considered as subtype of mental verbs. Perception verbs have very compact frequency because of being mental process initiator.

* Yrd. Doç. Dr., Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, erkanhirik@gmail.com

Gönderim Tarihi: 09.03.2017
Kabul Tarihi: 23.03.2017

One of the factors that cause the meaning fields of the words to change is the usage frequency. Words can be polysemic as they are used extensively in language. Perception verbs are used extensively in language because of being mental process initiator. Surely five subtypes of each of the perception verbs is not used at the same frequency. The rate of use of visual, hearing, tasting, touching and smell sensation verbs are not equal to each other. For example, visual sensation verbs that are more important to human beings are used more often in language, so these verbs become polysemic.

In this article perception verbs in Turkish are scanned in created corpus, relation between the word frequency and polysemy is evaluated.

•

Keywords

Frequency, perception verbs, semantics, polysemy, mental verbs.

GİRİŞ

Dil ile onu kullanan toplumun sosyal hayatı ve düşünce dünyası arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Kısaca *bir toplumu diğerlerinden ayıran yaşayış biçimi* olarak tanımlanabilecek olan kültür, ait olduğu topluluğun hayatına yansıyan düşünce dünyasını da barındırmaktadır. Düşünce ile dil arasındaki güçlü bağ da değerlendirildiğinde dilin toplumun genel karakterini göstermedeki rolü çok daha iyi anlaşılabilir. Sapir-Whorf hipotezi de bu düşünceyi desteklemektedir. Düşünce ile dil arasındaki ilişkiyi anlatan Sapir-Whorf hipotezine göre insan düşüncesi, yerel dillerden doğrudan etkilenmektedir. *Eskimolar* arasında “kar” kelimesine karşılık gelen çok sayıda kelime olması dil ile yaşayış şekli arasındaki bağlantıyı gösteren en güzel örneklerden biridir (Kay-Kempton 1984: 65-79). Yani kültür çerçevesi içinde toplumun düşünceleri ile bu düşünceleri ortaya çıkaran dil büyük bir önem arz etmektedir.

Bununla birlikte toplumların sahip oldukları kültürde dilden izler bulunduğu gibi dilde de kültürden izler bulunmaktadır. Eski toplumlardan kalan metinlerin incelenerek onların kültürü ve hayatı hakkında bilgi edinebilmek de bu durumun en tipik örneklerinden birisi olabilir.

Dil insanlar arasında yaşadıkça bir önceki neslin birikimlerini bir sonraki nesle aktarma vazifesi de gören hafızadır. Keza dil, kolektif bilinci oluşturduğu, ortak aklın ürünü olduğu gibi ortak millî hafızanın da yapıcısı, ortak millî hafızanın kendisidir (İlhan 2012: 1520). Kültürün bir parçası olan ve nesillerin bilgi/duygu birikimini geleceğe aktaran dilin zaman içerisinde sahip olduğu sınırlı sayıdaki malzeme ile (bağımlı/bağımsız biçimbirimler) bunu yapması zorlaşır. Bu hususta da dil sahip olduğu malzemelere yeni işlev ya da anlamlar kazandırarak bu zorluğu kendi doğal yapısıyla aşar. Dilin gelişmesi, dil öğelerinin yeni işlev ve anlamlar kazanması için işlek bir şekilde kullanılıyor olmaları en temel şartlardan biridir. Dilin işlek bir şekilde kullanılmasını en mümkün kılan araç da edebiyattır. Edebî eserler verilen bir dilde kelimeler sanatçının dünyasında işlendikçe yeni anlam alanları kazanır ve dolayısı ile sözlük çerçevesini de genişletir. Kazanılan her yeni anlamın da büyük bir bölümü gündelik dilde de kullanılır hâle gelir. Bununla birlikte gelişen dünyada televizyon ve internet dilin oldukça farklı şekillerde kullanıldığı bir ortam durumuna gelmiştir. Dolayısı ile televizyon ve internet de edebî eserlerin yaptığı gibi kelimelerin anlam alanlarının genişletildiği mecralar olarak göze çarpmaktadır.

Çok eski bir edebiyat geleneğine sahip olan Türk dilinde de kelimeler yüzyıllar boyu edebiyatın malzemesi olarak işlenmiştir. Kelimelerin bu şekilde işlenmesi başta olmak üzere dil içi birçok etken sonucu dilde yer alan kelimeler kendi anlam alanlarını genişletmiştir. Dolayısı ile sözlükte tek bir madde ile açıklanamayan yapılar haline gelmiştir.

Kelimenin sözlü ya da yazılı dilde sık kullanılışı onun kullanım sahasını genişletmesine yol açar. Bu hususta “Türkiye Türkçesinde eylemler gözden geçirilecek olursa, özellikle, kullanım sıklığı çok olan eylemlerde çokanlamlılığın yüksek olduğu hemen göze çarpar.” şeklinde açıklamada bulunan Aksan, bazı fiillerin (*çık-, al-, at-, kes-, ver-, git-, boz-, kır-, gir-, dur-*) çokanlamlılığına dikkat çekmektedir (2006: 125).

Her dilde olduğu gibi Türkçede de kelimelerin büyük bir çoğunluğu çokanlamlıdır. Özellikle Türkçede yeni kökler yapmak mümkün olmadığından (*kopyalama* ve *uydurma* hariç) var olan kök hâlindeki kelimeler yeni anlam alanları kazanırlar. Fiiller de dilde çoğunlukla tek bir hareketi karşılamayarak çokanlamlı bir hâle gelirler. Fiillerin çokanlamlı hâle gelmesinde birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerden en başta geleni fiilin dildeki kullanım sıklığıdır. Kullanım sıklığı kelimenin anlam alanına doğrudan etki eden bir faktördür.

0.1. Veri Toplama ve Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde *mental fiillerin* bir türü olarak değerlendirilen *duyu fiilleri* ele alınarak bir sıklık-anlam ilişkisi çalışması yapılmıştır. 1980 sonrası Türk romancılığının edebiyat çalışmalarında ayrı bir dönem olarak değerlendirilmesi nedeniyle ilk baskıları bu dönemde yazılmış ve yayımlanmış anlatılar (roman/hikâye) seçilmiştir. 1980 sonrası yayımlanan 15 anlatının başından ortasından ve sonundan olmak üzere eşit miktarlarda bölümler ele alınarak bağdaşık bir derlem oluşturulmuştur. Oluşturulan bu derlemde duyu fiilleri taranmıştır. Fiillerin anlam alanları ile sıklıkları arasındaki ilişki değerlendirileceğinden bahsedilen fiillerin hangi anlamda olduğu göz önüne alınmaksızın sıklık sayımı gerçekleştirilmiştir. Taranan duyu fiilleri duyu türüne göre sınıflandırılmış ve daha önce Göz (2003) ve Ölker (2011b) tarafından hazırlanan derlemle de karşılaştırılmıştır.¹ Bunun sonucunda sık kullanılan duyu fiilleri ile bunların Türkçe Sözlük'te (2011) yer alan anlamsal karşılık miktarları da karşılaştırılabilir hâle gelmiştir. Yapılan bu istatistik ve karşılaştırma çalışmalarıyla hangi duyu fiillerinin daha çok kullanıldığı tespit edilmiş, sıklık derecesi yüksek olan duyu fiillerinin çokanlamlılık ile olan ilişkisi belirlenmiş ve hangi duyunun Türk dilinde daha ön planda olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır.

Kısaca bu çalışmada oluşturulan derlemde (OD) yer alan ve daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından hazırlanan derlemlerde duyu fiilleri karşılaştırılacak ve onların kullanım sıklığı belirlenecektir. İncelenen duyu fiillerinin sıklık değerleri ile çokanlamlılığı arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

1. Kelime Sıklığı Nedir?

Her dilinin kendi kelime hazinesinde farklı miktarlarda kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin her biri diğer kelimelere nazaran sözlü ve yazılı dilde daha çok ya da az kullanılabilir. Bunun temel sebebi o dili kullanan toplumun kültürü ve yaşayışıdır.

Aksan, bir dildeki kelime sayısının ne denli çok olursa olsun, bu kadar kelimenin ne kadarının bilinirse bilinsin günlük konuşmalarda kullanılan kelime sayısının sanılandan çok daha az olduğunu belirtmektedir. Kullanılan öğelerin sayısında kişinin öğrenim düzeyi, okumaya olan eğilimi ve kişisel yetenekler de bulunmaktadır (2003: 19).

Sözcükbilimde sıklık bir dilin sözcüklerinin öteki sözcüklere oranla daha çok ya da daha seyrek kullanılması anlamına gelir (Aksan 2003: 20). Ölker kelime sıklığının bir dilde kullanılan kelimelerin birbirlerine oranla kullanım sıklığını ortaya koyan çalışmalar olduğunu belirtmektedir (2011a: 16). Vardar, belli uzunlukta bir konuşma ya da yazıda aynı dilsel olgu ya da birimin gerçekleşme sayısının sıklığı ifade ettiğini belirtmektedir (2002: 175-175). Kısaca kelime sıklığı (*word frequency*) sözlü ya da yazılı dilde bir kelime ya da kelime grubunun ne kadar çok ya da az kullanıldığının tespitini ifade etmektedir.

Türkçe üzerine yapılan sıklık çalışmalarında Pierce (1960), Göz (2003), Memoğlu-Süleymanoğlu (2006), Baş (2006), Kara (2009), Ölker (2011b), Kayaselçuk (2014), Çalışkan (2014) tarafından yapılan çalışmalar önem arz etmektedir. Bunlarla birlikte elektronik ortamda

¹ Bunlarla birlikte Yeşim Aksan ve Mustafa Aksan yönetiminde hazırlanana Türkçe Ulusal Derlemi de kullanılabilirdi, ancak bu derlemin fiil ve isimleri ayırma işlevi bulunmamaktadır. Örneğin, "gör-" fiili *görüntü*, *görümce*, *görsel* gibi kelimelerde karışıp sağlam bir veri alınamayacağından yeni bir derlem oluşturma ve var olan derlemleri kullanma yoluna gidilmiştir.

araştırmacıların hizmetine sunulan başta Türkçe Ulusal Derlem² olmak üzere çeşitli derlem veritabanları³ da bulunmaktadır.

Sıklık çalışmalarının bazı pragmatik amaçları bulunmaktadır. Örneğin yabancılar için yazılacak bir dil öğretimi kitabında hangi kelimelerin seçileceği, ana dilini öğrenen bireylerin kitaplarında hangi kelimelerin kullanılacağı, ders kitaplarındaki kelime seçimi, sözlük hazırlamada hangi anlamın ön plana alınacağı, stilistik çalışmalarının yapılması, dilin değişiminin saptanması bu pragmatik amaçların ilk akla gelenleridir. Yukarıda bahsedilen sözlük hazırlama, ders kitabı hazırlama gibi çalışmalar yapılırken toplum tarafından sıkça kullanılan kelimelerin tercih edilmesi çalışmaların daha anlaşılır duruma gelmesine katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Ölker, psikoloji çalışmalarında dahi kullanışlı verilerin sıklık çalışmalarıyla ortaya çıkarılabileceğini belirtmektedir (2011a: 16). Hatta bugün teknolojinin gelişmesiyle özellikle cep telefonlarında kullanılan *metin tahmini* ve *otomatik düzeltme*⁴ işlevinin geliştirilmesi de sıklık çalışmalarıyla doğrudan ilgilidir.

Kelime sıklığı çalışmaları pragmatik olarak bahsedilen konularda önem arz ettiği gibi dilin iç yapısını anlamada da önem arz etmektedir. Dil içerisinde sıklık derecesi diğerlerine göre daha yüksek olan kelime diğer kelimelere nazaran birtakım değişikliklere maruz kalacaktır. Yani kelime ne kadar çok kullanılırsa biçim ve anlam bakımından da o kadar değişikliğe uğraması imkân dâhilindedir.

2. Anlam ve Çokanlamlılık

Kullanıcıları, gelişen ve değişen bir yapıya sahip olan dili zaman içerisinde çok daha esnek hâle getirir. İhtiyaçla birlikte bazı kelimeler anlam alanlarını değiştirirler. Dolayısı ile kelimeler yalnızca sözlükteki anlamlarıyla birlikte kullanılan dil unsurları değildir. Dilin değişken yapısı kelimelerin sözlü ve yazılı dilde gerek tek başlarına gerekse diğer dil unsurlarıyla bir araya gelerek farklı türden ilişkilerle yeni anlamlar kazanmalarına neden olur. Kelimelerin mevcut anlamları çeşitli türden anlam ilişkileri ile genişleyebilir, daralabilir, değişebilir hatta yok olabilir. Ullmann kelimelerin bağlam dışında var olduğundan sözlüklerin yazılabildiğini ifade etmektedir (1962: 42).

Dolayısı ile anlam da dil gibi değişebilen, genişleyebilen ya da yok olabilen bir mahiyete sahiptir. Tarihsel, dilsel, toplumsal ya da ruhsal nedenler anlam değişmesine yol açabilir (Guiraud 1999: 82).

Dilbilimin bütün basamakları *anlam* adı verilen esas amaca hizmet etmektedir. Seslerin, köklerin, eklerin, kelimelerin, öğelerin hatta cümle ve paragrafların bir nizam üzere örgütlenmesinin temel amacı budur (Demirci 2014: 196).

² bk. (<http://www.tnc.org.tr> Erişim Tarihi 04.11.2016) ; Aksan, Y. et al. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012).

³ bk. ODTÜ Sözlü Türkçe Derlem Projesi, <http://corpus.ncc.metu.edu.tr/> ve Prof. Dr. İ. H. Aksoyak tarafından hazırlanan <http://www.tebdiz.com/>

⁴ Örneğin, iOS (9.3.4) işletim sistemine sahip cep telefonlarında Türkçe cümleler yazarken telefon özel isim temelli hareket ederek “baş ağrısı”, “oraya”, “canım” gibi kelimeleri Ağrı’sı, Oray’a, Can’ım gibi algılamakta ve özel isimlerden sonra gelen ekleri tırnak işareti ile ayırmaktadır. Dolayısıyla “baş ağrısı” yazılmak istendiğinde sistem “baş Ağrı’sı” olarak, “benim canım kızım” yazılmak istendiğinde “benim Can’ım kızım” olarak düzeltmektedir. Eğer oluşturulacak kapsamlı/nitelikli derlemler Türkçenin sıklık mantığı ile ilişkilendirilerek bu sistemler oluşturulursa teknolojiye yer alan sistemlerdeki Türkçe daha doğru hâle gelecek, cihazlar da daha işlevsel olacaktır.

Anlamın boyutlarından birisi de çokanlamlılıktır. Çokanlamlılık (polysemy) birbiriyle bağlantılı olmak şartıyla bir kelimenin iki ya da daha fazla kavramı ifade etmesidir. Tek bir gösterenin birden çok fazla kavrama karşılık gelmesi çokanlamlılığı oluşturmaktadır. Aksan bir gösterenin yansıttığı temel anlamın yanı sıra yeni yeni kavramları da anlatır durumda olmasına çok anlamlılık denildiğini ifade etmektedir (2006: 70).

Dildeki kelimeler her ne kadar başlangıçta tek bir anlamı karşılamak üzere ortaya çıkmış olsalar da zamanla başta ihtiyaç olmak üzere çeşitli sebeplerle birden fazla anlamı karşılayacak duruma gelebilirler. Bu anlamda sözlükler incelendiğinde tek bir anlama sahip olan kelime sayısı çokanlamli kelimelere kıyasla çok daha azdır. Sözlüklerde yer alan tek anlamlı kelimelerin çoğunluğunun kullanım sıklığı az olan kelimelerden oluştuğu söylenebilir. Bu durumda kullanım sıklığı çok ya da yalnızca bir alana ait olan terimler dışındaki kelimelerin anlam alanlarının da genişlediği böylece çokanlamlılık kazandığı söylenebilir.

3. Duyu Fiilleri, Sıklık ve Çokanlamlılık

Dil ile düşünce arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Düşünceyi oluşturan aslında doğrudan dildir. Düşünürken dahi kelimeleri kullanan insan bir mefhumu algılama konusunda da dilini kullanır. Dilde yer alan kimi kelimeler insanın dış çevreden aldığı bilgiyi alma anını, aldıktan sonra işleyişini ya da sonuç vermesini ifade edebilmektedir. İnsanın çevreyi bu türlü algılamasını hareket olarak ifade eden fiiller *mental fiiller*dir.

Zihinsel işlem sürecinin ilk basamağı algılamadır. Algılama süreci insanda *duyular* aracılığı ile gerçekleşir. İnsan duyuları ile algıladığı bilgiyi yorumlar. Yorumladıktan sonra da dıştan görülebilen ya da görülemeyen çeşitli dönütler verir. Örneğin, bir köpek gören insan bu köpektan korkabilir. *Görme* ile varlığını algıladığı köpeği zihnindeki eski bilgilerden hareketle ya da içgüdüsel olarak *korkma* tepkisi verebilir. *Görme* anından *korkma* anına kadar insan zihninde gerçekleşen her hareket *mental hareketi* ifade eder. Dil bağlamında ele alındığında zihinsel süreçte gerçekleşen faaliyetleri anlatan fiiller *mental fiiller* olarak adlandırılmaktadır.

Algılama sürecini yani zihinsel faaliyetleri başlatan olgu *duyulardır*. İnsan sahip olduğu beş duyardan hareketle birtakım bilgileri edinir, çıkarımda bulunur ya da tahminde bulunur. Yani zihin süreci algı ile başlar. Zihni algılama süreci duyularla gerçekleşirken bunların dildeki ifade karşılığı da *duyu fiilleridir*. Diğer bir tabirle beş duyunun gerçekleştirdiği hareketleri ifade eden fiillere *duyu fiilleri* denir.

Mental fiillerin başlangıcı da zihni algılamayı başlatan duyuların harekete geçmesine ve dolayısı ile dildeki karşılığı ile duyu fiillerine dayanmaktadır.

Duyu fiilleri mental fiillerle ilgili yapılmış çalışmalarda⁵ algılama (perception) fiilleri içerisinde bir tür ya da doğrudan algılama fiilleri olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan çalışmalarda duyu fiilleri farklı şekillerde sınıflandırılmışlardır. Fiilleri çeşitli açılardan sınıflandırmasıyla dikkati çeken Levin çalışmasında algılama fiillerini ayrı bir fiil türü olarak değerlendirmiş ve görme (*see*), gözlemlene (*sight*), (dikkatle) gözetleme (*peer*), uyaran temelli fiiller (*stimulus subject perception verbs*) olmak üzere dört grupta değerlendirmiştir (1993: 185-188).

Kuliev çalışmasında fiillerin semantiği üzerinde durmuş ve algılama fiillerini de bir tür grup olarak ele almıştır. Kuliev fiilleri *görsel algılama fiilleri*, *işitsel algılama fiilleri*, *koku alma algı fiilleri*, *tat alma algılama fiilleri* olarak sınıflandırmıştır (1998: 86-102).

Semantik olarak fiil sınıflandırmalarından birisi de Ibarretxe'ye aittir. Duyu fiillerinin insan için iletişimi sağlayan fiilleri ifade ettiğini belirten Ibarretxe, bu fiilleri semantik olarak üç gruba

⁵ Duyu fiilleri ile ilgili olarak bk. (Viberg 1983; Levin 1993; Kuliev 1998; Ibarretxe-Antunano 1999; Yaylagül 2005; Kamchybekova 2010)

ayırmıştır. Birinci grupta *şuurla kontrol edilemeyen ve süreç tanımlayan fiilleri* ele almıştır. Ibarretxe, *Peter kuşları gördü*, *Peter kuş sesini duydu* gibi örnekler vermiştir. İkinci grupta *şuurla kontrol edilen, aktif fiilleri* ele alınmış ve *Peter kuşları dinledi*, *Yemeğin tadına baktı* gibi örnekler verilmiştir. Üçüncü grupta ise *uyarıcısı olan fiilleri* ele almış ve *Peter mutlu gözüküyor*, *Peter güzel kokuyor* gibi örnekler verilmiştir (1999: 44-45).

Viberg duyu fiillerini sınıflandırırken insanın bilgiyi edinme yollarını merkeze alarak temel beş duyu türünden bahsetmektedir. Viberg duyu türlerine göre fiilleri *görme*, *işitme*, *dokunma*, *tat alma* ve *koklama* fiilleri olarak temel beş grupta değerlendirmiştir (2001: 1295).

Yaylagül, Türk runik harfli metinlerde mental fiiller üzerine yaptığı çalışmasında mental fiillerin bir alt türü olan duyu fiillerini de değerlendirmiştir. Yaylagül, duyu fiillerini *temel ve bileşik duyular* olmak üzere iki grupta ele almıştır. Temel duyuları fizyolojik olarak değişik bölümlerin bir araya gelmesinden oluşmamış olan yalın duyular olarak ifade etmiştir. Buna karşılık edinilmesinde değişik fizyolojik sistemlerin bir arada çalışması söz konusu olan duyuları ise bileşik duyular olarak belirtmiştir (2005: 24-25).

Duyu fiillerini Kırgız Türkçesi bağlamında ele alan Kamchybekova duyu fiillerini Yaylagül'ün tasnifine göre değerlendirmiş *temel ve birleşik duyu fiilleri* olarak iki sınıfta inceleme yapmıştır.

İnsanın doğadan aldığı bir bilgi, bu bilginin işlenmesi ve işlenen bilgi neticesinde de bir dönüt verilmesi mental süreci ifade eder. Dolayısı ile *girdi*, *işlem* ve *çıktı* olarak değerlendirilecek mental sürecin dildeki karşılığı da bu süreçleri ifade etmede kullanılan fiillerdir. *Duyular* aracılığı ile algılanan olaylar *duyu fiilleri* ile dilde kendisine karşılık bulmuştur. Yani mental sürecin *girdi* bölümü insanın duyu organları ile sağlanmaktadır. Bir diğer deyişle *duyu fiilleri* mental sürecin başlatıcısı olan *girdi* bölümünde yer almaktadır. Duyu fiilleri ilgili yapılmış çalışmalarda Koptagel-İlal'in (1991) psikoloji/davranış bilimleri ile ilgili çalışmasında gösterdiği duyu sınıflandırmasının esas alındığı görülmektedir. Koptagel-İlal (1991) duyuları *temel ve birleşik duyular* şeklinde sınıflandırmaktadır. Genel olarak temel duyular tek bir duyu ile algılanan olayları ifade etmede kullanılırken, birleşik/bileşik duyular da birden fazla duyunun birlikte hareket ederek algılamaya yardımcı olduğu olayları ifade etmede kullanılmaktadır.

Temel duyulardan hareketle *temel duyu fiilleri*,

- görme duyu fiilleri,
- işitme duyu fiilleri,
- tat alma duyu fiilleri,
- koku alma duyu fiilleri,
- dokunma duyu fiilleri olarak sınıflandırılabilir.

Duyularla ilgili yapılmış çalışmalarda ve mental fiiller ile duyu fiillerinin değerlendirildiği çalışmalarda vücuttaki algılama için birden fazla algılayıcının devreye girdiği duyular *birleşik duyular* olarak ele alınmaktadır. Ancak bazı durumlarda her ne kadar farklı duyular birlikte hareket etse de her biri işlevini birbirinden bağımsız olarak yerine getirmektedir. Yani vücuttaki tüm algılayıcı/alıcılar müstakilen görev yapmaktadır. Bu nedenle duyu fiilleri değerlendirilirken birleşik duyular konusu temel duyular altında ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Kamchybekova (2011) çalışmasında birleşik duyu fiillerini "*sezgi duyu fiilleri*" ve "*vücut durum duyu fiilleri*" olarak ikiye ayırmıştır. Birinci gruba örnek olarak *sez-*, *hisset-* gibi örnekleri vermiş ve bunların birleşik dışsal duyu fiilleri olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte ikinci gruba birleşik içsel duyu fiilleri diyerek *içi ezil-*, *cızla-*, *yürek burk-*, *yüreği serinle-*, *canı boğazına gel-*, *karıncalanma-*, *titre-* gibi örnekleri vermiştir. Oysa bu örnekler incelendiğinde mental süreçte yer alan *girdi*, *işlem*, *çıktı* üçlüsünün gerek *işlem* gerekse *çıktı* bölümünde yer aldıkları

görülmektedir. Yani bu örnekler duyu ile algılanan değil, algılandıktan sonra açıklanan/yaşanan/tecrübe edilen fiilleri göstermektedir. Duyu fiilleri mental süreci algılama ile başlatan fiiller olduklarından birleşik duyu fiilleri olarak gösterilen bu örnekleri duyu fiilleri içerisinde değerlendirmek mümkün değildir. Keza *içi ezil-, cızla-, yürek burk-, yüreği serinle-, canı boğazına gel-, karıncalanma-, titre-* fiilleri bir başlangıç değil bitiş bildirmektedir. Bu bitiş de başka başlangıçların doğal sonucu olabilir. Dolayısı ile duyu fiilleri yalnızca temel duyu fiillerinden oluşmalıdır. İnsanda her ne kadar bazı durumlarda algılama birden fazla duyu ile gerçekleşse de bunların dildeki karşılıkları ayrı ayrı temel duyu fiilleriyle ifade edilebilir. Bu çalışmada duyu fiilleri yalnızca *temel duyu fiilleri* olarak ele alınmıştır. Temel duyu fiilleri de kendi içerisinde iki alt sınıfa ayrılabilir:

Temel Duyu Fiilleri

- Bilinçli temel duyu fiilleri (*görme, işitme, tat alma, koku alma, dokunma*)
- Bilinçsiz temel duyu fiilleri (*görme, işitme, tat alma, koku alma, dokunma*)

Bilinçli temel duyu fiilleri kişinin kendi isteği, iradesi ile gerçekleştirdiği duyu faaliyetlerini; bilinçsiz temel duyu fiilleri ise kişinin kendi isteği olmaksızın, iradesi dışında gerçekleşen duyu faaliyetlerini ifade etmektedir. Bilinçli temel duyu fiillerinde kişi isteyerek fiildeki hareketi gerçekleştirip etkin konumda iken, bilinçsiz duyu fiillerinde kişi istemeden fiildeki hareketi gerçekleştirip edilgen konumda yer almaktadır. Örneğin, “*Ali kedilere baktı.*” cümlesinde *bak-* fiili özne tarafından bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. “*Ali kedileri gördü.*” cümlesinde ise bilinçsiz bir şekilde *gör-* fiilinin gerçekleşmiş olduğu anlaşılabilir. Her ne kadar *bak-* ve *gör-* fiilleri *görme duyu fiilleri* arasında yer alsın da *bilinçli* ve *bilinçsiz* olmaları bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Bağlama göre bazen *bilinçli* fiiller *bilinçsiz*, *bilinçsiz* fiiller de *bilinçli* konuma geçebilmektedir. Dolayısı ile duyu fiillerinin sınıflandırılmasında fiillerin sözlük anlamlarının yanında bağlam içerisinde kullanım biçimleri de önemlidir.

Türkiye Türkçesinde biçim ve anlam olarak farklı şekillerde (kök, türemiş, birleşik; deyimleşmiş, metaforik) duyu fiilleri bulunmaktadır. Bu fiillerden Türkiye Türkçesinde yer alan temel duyu fiillerinden bazıları şu şekilde gösterilebilir:

Bilinçli Temel Duyu Fiilleri				
Görme: <i>bak-, seyret-, izle-, gözet-, gözle-, gözlemle-, bakın- vb.</i>	İşitme: <i>dinle-, kulak ver-, kulak kabart- vb.</i>	Tat Alma: <i>tat-, tadına bak-, ye-, iç-, yut-, yala- vb.</i>	Koku Alma: <i>kokla- vb.</i>	Dokunma: <i>değ-, elle-, dokun- vb.</i>
Bilinçsiz Temel Duyu Fiilleri				
Görme: <i>gör-, bak- vb.</i>	İşitme: <i>işit-, duy-, kulağıma çalın- vb.</i>	Tat Alma: (<i>bağlama göre</i>) <i>yut-, vb.</i>	Koku Alma: <i>koku al- vb.</i>	Dokunma: <i>değ-, dokun- vb.</i>

Tablo 1

Duyu fiilleri dilde en çok kullanım alanına sahip kelime türleri arasında yer almaktadır. Her ne kadar sıklık değeri yüksek bir kullanım alanına sahip olsa da her duyu fiili dilde aynı oranda kullanılmaz. Bu durum gerek yazılı dilde gerekse sözlü dilde aynı şekildedir. Bunun

sonucu olarak duyu fiillerinin anlam alanları da birbirleri arasında farklılık göstermektedir. Kelimenin dilde çok işlenmesi zaman içerisinde onun farklı anlamlar kazanmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde bir kelime ne kadar az kullanılırsa o kadar az anlam alanına sahip olduğu gibi kimi zaman az kullanılan kelimelerin dilin kullanım sahasını terk ettiği ve unutulduğu da bilinmektedir.

Yukarıda verilen Türkiye Türkçesinde temel duyu fiilleri oluşturulan derlemden (OD) taranmış sıklıkları tespit edilmiş ve bunların hangi anlam alanlarına sahip olduğu, kaç tane anlam içerdiği Türkçe Sözlük'ten (2011) tespit edilmiştir.

1980 sonrası yazılmış 15 anlatının başından ortasından ve sonunda eşit oranlarda sayfalar alınmış ve bir derlem oluşturulmuştur. Bu bağlamda Türkçede yer alan mental fiillerin birinci basamağını oluşturan duyu fiilleri sıklık ve çokanlamlılık bağlamında taranan eserlerde ele alındığında aşağıdaki gibi bir sıklık tablosu ile karşılaşılmaktadır.

Oluşturulan derlemden (OD) taranan duyu fiilleri aşağıdaki gibidir:

Alev Alatl - Schrödinger'in Kedisi (Kâbus)									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	42	Duy-	12	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	2
Bak-	23	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	-
İzle-	4	Dinle-	2	Ye-	4	Kok-	-	Elle-	1
Seyret-	7	Kulak ver-	-	İç-	2				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	3				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	2								

Tablo 2

Ayşe Kulin - Nefes Nefese									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	15	Duy-	17	Tat-	1	Kokla-	-	Değ-	-
Bak-	22	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	1
İzle-	2	Dinle-	9	Ye-	5	Kok-	1	Elle-	-
Seyret-	1	Kulak ver-	-	İç-	10				
Bakın-	1	Kulak kabart-	-	Yut-	-				
Gözle-	1	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 3

Buket Uzuner – Kumral Ada Mavi Tuna									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	24	Duy-	12	Tat-	-	Kokla-	1	Değ-	-
Bak-	35	İşit-	1	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	1
İzle-	4	Dinle-	4	Ye-	16	Kok-	-	Elle-	1
Seyret-	2	Kulak ver-	-	İç-	4				
Bakın-	-	Kulak kabart-	1	Yut-	2				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 4

Fakir Baykurt – Yarım Ekmek									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	27	Duy-	15	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	-
Bak-	51	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	1
İzle-	1	Dinle-	6	Ye-	21	Kok-	-	Elle-	1
Seyret-	-	Kulak ver-	-	İç-	4				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	-				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 5

Ferit Edgü – Leş									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	76	Duy-	36	Tat-	-	Kokla-	2	Değ-	3
Bak-	51	İşit-	-	Tadına bak-	2	Koku al-	1	Dokun-	2
İzle-	6	Dinle-	16	Ye-	10	Kok-	4	Elle-	-
Seyret-	2	Kulak ver-	1	İç-	13				
Bakın-	2	Kulak kabart-	-	Yut-	4				
Gözle-	1	Kulağına çalın-	-	Yala-	1				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 6

İnci Aral – Ölü Erkek Kuşlar									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	63	Duy-	37	Tat-	1	Kokla-	-	Değ-	1
Bak-	58	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	7
İzle-	7	Dinle-	6	Ye-	22	Kok-	3	Elle-	-
Seyret-	1	Kulak ver-	-	İç-	6				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	3				
Gözle-	1	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	3								
Gözlemle-	-								

Tablo 7

İhsan Oktay Anar – Puslu Kıtalar Atlası									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	89	Duy-	8	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	2
Bak-	19	İşit-	6	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	3
İzle-	2	Dinle-	3	Ye-	8	Kok-	-	Elle-	-
Seyret-	10	Kulak ver-	-	İç-	5				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	1				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	4								
Gözlemle-	-								

Tablo 8

Nazlı Eray – Kayıp Gölgeler Kenti									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	27	Duy-	8	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	-
Bak-	26	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	4
İzle-	3	Dinle-	3	Ye-	5	Kok-	-	Elle-	-
Seyret-	1	Kulak ver-	-	İç-	9				
Bakın-	1	Kulak kabart-	-	Yut-	-				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	2				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 9

Oğuz Atay – Eylembilim									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	44	Duy-	14	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	-
Bak-	52	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	2
İzle-	4	Dinle-	15	Ye-	16	Kok-	-	Elle-	-
Seyret-	8	Kulak ver-	-	İç-	14				
Bakın-	1	Kulak kabart-	-	Yut-	-				
Gözle-	1	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 10

Orhan Pamuk – Cevdet Bey ile Oğulları									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	51	Duy-	15	Tat-	-	Kokla-	2	Değ-	-
Bak-	60	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	1
İzle-	1	Dinle-	8	Ye-	28	Kok-	2	Elle-	-
Seyret-	9	Kulak ver-	1	İç-	12				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	2				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	1				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 11

Sevinç Çokum – Lacivert Taşı									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	35	Duy-	10	Tat-	-	Kokla-	3	Değ-	1
Bak-	27	İşit-	5	Tadına bak-	1	Koku al-	2	Dokun-	3
İzle-	-	Dinle-	5	Ye-	7	Kok-	1	Elle-	1
Seyret-	5	Kulak ver-	2	İç-	6				
Bakın-	1	Kulak kabart-	-	Yut-	3				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	1				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 12

Turgut Özakman – Diriliş Çanakkale 1915									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	35	Duy-	12	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	1
Bak-	12	İşit-	1	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	2
İzle-	5	Dinle-	3	Ye-	7	Kok-	-	Elle-	-
Seyret-	-	Kulak ver-	-	İç-	-				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	1				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	3								
Gözlemle-	-								

Tablo 13

Tahsin Yücel – Yalan									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	91	Duy-	39	Tat-	-	Kokla-	1	Değ-	1
Bak-	68	İşit-	10	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	4
İzle-	23	Dinle-	39	Ye-	23	Kok-	1	Elle-	-
Seyret-	-	Kulak ver-	-	İç-	15				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	1				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	2								

Tablo 14

Yusuf Atılgan – Canistan									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	32	Duy-	18	Tat-	-	Kokla-	-	Değ-	-
Bak-	33	İşit-	1	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	1
İzle-	-	Dinle-	13	Ye-	57	Kok-	-	Elle-	-
Seyret-	1	Kulak ver-	-	İç-	12				
Bakın-	1	Kulak kabart-	-	Yut-	-				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	1								
Gözlemle-	-								

Tablo 15

Yaşar Kemal – Tek Kanatlı Bir Kuş									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	24	Duy-	8	Tat-	-	Kokla-	2	Değ-	-
Bak-	43	İşit-	-	Tadına bak-	-	Koku al-	-	Dokun-	-
İzle-	-	Dinle-	6	Ye-	8	Kok-	8	Elle-	-
Seyret-	1	Kulak ver-	1	İç-	7				
Bakın-	-	Kulak kabart-	-	Yut-	1				
Gözle-	-	Kulağına çalın-	-	Yala-	-				
Gözetle-	-								
Gözlemle-	-								

Tablo 16

TOPLAM									
Görme		İşitme		Tat Alma		Koku Alma		Dokunma	
Gör-	675	Duy-	261	Tat-	2	Kokla-	11	Değ-	11
Bak-	580	İşit-	24	Tadına bak-	3	Koku al-	3	Dokun-	32
İzle-	62	Dinle-	138	Ye-	237	Kok-	19	Elle-	4
Seyret-	48	Kulak ver-	5	İç-	119				
Bakın-	7	Kulak kabart-	1	Yut-	21				
Gözle-	4	Kulağına çalın-	-	Yala-	5				
Gözetle-	11								
Gözlemle-	4								
TOPLAM	1391	TOPLAM	429	TOPLAM	387	TOPLAM	33	TOPLAM	47

Tablo 17

Görme duyusu mental süreci başlatan en temel ve en çok kullanılan duyu olarak görülmektedir. Bu durum görme duyularını dile yansıtan kelimelerde de görülmektedir. Görme duyusu ile ifade edilen fiillerin çeşitliliği diğer duylara göre daha fazladır. Cüceloğlu duyu türlerini birincil ve ikincil duylar olmak üzere ikiye ayırmış, görme ile işitme duyularını önemi dolayısıyla birincil, diğer duyları ise ikincil duylar olarak adlandırmıştır. Cüceloğlu, insanoğlunun en temel bilgileri başta görme ve işitme ile sonra diğer duylarla sağladığını düşünmektedir (1997: 103).

Türkçede görmek fiili en eski metinlerden günümüze hem sıklığı hem de anlam alanı en geniş duyu fiilleri olarak kullanılagelmektedir. Gökçe, Kutadgu Bilig’de 1000’den fazla sıklıktan geçen *kör-* fiilinin edebî/literal “görme” anlamının dışında özellikle “bilmek”, “anlamak”, “idrak etmek” gibi çokanlamlı gelişimler gösterdiğini belirtmektedir (2015: 60). Algı fiillerinin bir türü olan *görme duyu fiillerinin* çok anlamlı olması onun temel duyu olmasıyla ve sıklık derecesiyle doğrudan ilgilidir. En temel duyunun görmek olması onun dilde çeşitli yapılarla ve anlamsal ilişkilerle karşılaşmasını sağlamış, bu nedenle sık kullanılır duruma gelmiş bunun neticesinde de çokanlamlı bir kelime olmasını sağlamıştır. Keza, TS’ye (2011) bakıldığında *gör-* fiilinin

toplam 20 anlamı görülmektedir. Burada yer alan 20 anlamın tamamı doğrudan *görme duyu fiili* kullanılsa da *duyular* ile ilgili olmayabilir. Örneğin, *gör-* fiilinin 17. anlamı sözlükte “saymak, herhangi bir şey gibi görmek.” şeklinde verilmektedir. Fakat buradaki anlam alanı artık *algı fiilleri* alanını terk etmiştir.

Bunlarla birlikte, elbette ki bu çokanlamlılığın tek sebebi sıklık değildir; kültürel, biyolojik, antropolojik ve dilbilimsel birçok nedenden söz edilebilir (Gökçe 2015: 62). Burada sözlükte yer alan bu anlamların günlük hayatta çeşitli faktörlerin etkisiyle değişebildiğini, sözlükte yer almayan bazı anlamların aslında gerçek hayatta insanlar arasında kullanılabildiğini de belirtmek gerekir. Örneğin, *ye-* fiilinin “kandırmak” (Örn. Adam meğer beni yemiş.) anlamı sözlükte yer almamaktadır; fakat bu anlam günlük konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Görme duyu fiillerinin Türkçede çok zengin bir kullanım alanına sahip olduğu Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesi arasındaki yapılan karşılaştırmalı çalışmada da gösterilmiştir. Öyle ki Ayan ve Türkdil görme duyu fiillerini yaygınlıkları nedeniyle temel görme duyu fiillerinin yanı sıra, uzun süreli ve dikkatli bakmayı ifade eden görme duyu fiilleri, şefkat, iyi niyet ve de masumiyet bildiren görme duyu fiilleri, şiddet, korku, sinirlilik ve kötü niyet belirten görme duyu fiilleri ve takip ve gözetleme anlamı veren görme duyu fiilleri olarak sınıflandırmışlardır (2014). Türkçe Sözlük (2011) ele alındığında *gör-* 20, *bak-* 17, *izle-* 9, *seyret-* 5, *bakın-* 2, *gözle-* 5, *gözetle-* 2, *gözlemle-* 1- adet anlam alanına sahiptir.

Taranan derlemlerde yer alan görme duyu fiillerini gösteren tablo şu şekildedir:

Görme Duyu Fiilleri			
	OD	Göz (2003)	Ölker (2011b)
Gör-	675	2750	2544
Bak-	580	2252	1165
İzle-	62	415	Veri Yok
Seyret-	48	243	163
Bakın-	7	24	55
Gözle-	4	35	17
Gözetle-	11	12	13
Gözlemle-	4	32	Veri Yok
TOPLAM	1391	5763	~3957

Tablo 18

Üç derlem karşılaştırıldığında görme duyusunun insanın algılama süreci için ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Ele alınan tüm duyular içerisinde kullanım sıklığı en yüksek kelimeler *görme duyu fiilleri* arasında yer almaktadır. Görme duyu fiilleri arasında yer alan fiillerin üç derlemde de en sık kullanılan duyu olması *görme* yetisinin insan için ne kadar önemli olduğunu göstermekte, dil açısından da *görme duyu fiillerinin* kullanım sıklığı en yüksek duyu fiilleri olduğunu kanıtlamaktadır. Görme duyu fiilleri içerisinde kullanım sıklığı yüksek olan fiillerin anlam alanlarının da geniş olduğu, çokanlamlı hâlde oldukları görülmektedir.

Algılamayı sağlayan duyulardan *ışıtme* de insan için oldukça önemli bir bilgi sağlayıcıdır. Bu nedenle dilde yer alan *ışıtme duyu fiilleri* de görme duyu fiilleri gibi çok çeşitliliğe ve çokanlamlılığa sahiptir. *İşitme* duyularını ifade eden fiiller, mental süreci tek başına başlatabilen fiilleri de ifade etmektedir. *İşitmek* ile ilgili fiiller ele alındığında fiillerin gerçekleşme süreleri birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Örneğin *ışit-*, *duy-* tek başına kısa süreli hareketleri bildirebilmektedir. Fakat *dinle-*, *kulak ver-* gibi fiiller yapılarında ise hareketin

gerçekleşmesi biraz daha uzun süreli olmaktadır. Bu durum fiillerin *bilinçli-bilinçsiz* gerçekleşmesine de neden olmaktadır. Yani işitme anında kişi edilgen durumda da bulunabilir. Fakat kişi her ne kadar etken ya da edilgen konumda da olsa psikolojik duruma göre işittiği sesleri o anda yorumlayabilir (Şahin 2012: 379). Türkmen Türkçesi üzerine yaptığı çalışmasında Erdem, Türkmen Türkçesi *eşit-* fiilini mental süreç içerisinde bir algılama fiili olarak değerlendirmekle birlikte Türkmen Türkçesinde *duy-* fiilinin duruma göre algılama duruma göre ise idrak (cognitif-bilişsel) fiil olduğunu söylemektedir (2004: 944). Bu durum fiilin çokanlamlılığı ile ilgilidir. Aynı durum Türkiye Türkçesinde de mevcuttur. Örneğin, *Sırtımda bir ağrı duydum.* şeklindeki cümlede *duy-* fiili *hisset-* fiili ile anlam alanı olarak örtüşmektedir, dolayısı ile bu tür durumlarda fiil duyu fiili olmaktan çıkmış ve idrak fiili (cognitif-bilişsel) hâline gelmiştir.

İşitmenin önemli olması onu ifade eden fiillerin de kullanım sıklığının yüksek olmasını sağlamış böylece anlam alanları da oldukça genişlemiştir. TS'de (2011) *işit-* 3, *duy-* 6, *dinle-* 4, *kulak ver-* 1, *kulağına çalın-* 1, *kulak kabart-* 1 anlam alanına sahiptir.

İşitme Duyu Fiilleri			
	O D	Göz (2003)	Ölker (2011b)
Duy-	261	866	505
İşit-	24	63	149
Dinle-	138	438	364
Kulak ver-	5	Veri Yok	8
Kulak kabart-	1	Veri Yok	4
Kulağına çalın-	-	Veri Yok	Veri Yok
TOPLA M	429	~136 7	~1030

Tablo 19

İşitme duyu fiilleri taranan derlemde ikinci sırada en çok kullanılan duyu fiilleri arasındadır. İşitme duyu fiillerinden en çok *duy-* fiilinin kullanıldığı daha sonra *dinle-* fiilinin kullanım sıklığının yüksek olduğu görülmektedir. Üç derlem de birbiriyle işitme duyu fiilleri konusunda paralellik barındırmaktadır. Bununla birlikte işitme duyu fiilleri içerisinde kullanım sıklığı fazla olan fiilin anlam alanının da buna doğru orantılı olarak geniş olduğu görülmektedir.

İnsan için ikincil duyulardan bir diğeri de *tat alma duyusudur*. İnsan bu duyusu ile çevreyi çok fazla tanıyamaz. Mental sürecin başlatıcısı olarak görev yapabilen tat alma duyu fiilleri çoğunlukla *bilinçli temel duyu fiillerindendir*. Çünkü tat alma duyu fiillerinde belirtilen hareketin gerçekleşmesinde özne etkin konumdadır. Tat alma duyu fiilleri, dokunma duyu fiilleri ve koku alma duyu fiilleri ile birlikte görev yapmaktadır. Örneğin, bir yemeğin tadına bakıldığında yemek ağız ile temas ederek dokunma duyusunu, kokusuyla da koku alma duyusunu harekete geçirmektedir. Bu durum tat alma duyusunun tek başına doğrudan işlev yapamadığını göstermesi bakımından önemli olduğu gibi neden ikincil duyu olarak kabul edildiğinin de bir göstergesidir. Tat alma duyu fiilleri ile ilgili yapılmış doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. *Tat-, tadına bak-* (Kuliev 1998), *taste, savour* (Ibarretxe 1999), *taste* (Viberg

2001) gibi fiiller çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Levin çalışmasında *verbs of ingesting* (yeme fiilleri) başlığı altında tat alma duyusunu ifade eden fiillere değinmiştir (1993: 213). Bugün Türkiye Türkçesinde de en temel tat alma duyu fiilleri *tat-*, *tadına bak-* fiilleridir; ancak bunlardan başka *ye-*, *iç-*, *yut-* gibi fiiller de doğrudan tat alma duyu fiilleri olmasa da bu kategoride yer alabilecek fiillerdir. Hareket içeren fiiller arasında da yer alan *ye-*, *iç-* ve *yut-* fiilleri her ne kadar dokunma, koku alma duyularıyla da ilgili bulunsa, insan için temel duylardan tat alma duyuları içerisindedir. Keza *ye-*, *iç-* ve *yut-* fiillerini gerçekleştiren insanın tat almaması düşünülemez. TS'de (2011) yer alan *tat alma duyu fiilleri*, *tat-* 3, *tadına bak-* 2, *ye-* 13, *iç-* 4, *yut-* 7, *yala-* 4 anlam alanına sahiptir.

Tat Alma Duyu Fiilleri			
	OD	Göz (2003)	Ölker (2011b)
Tat-	2	39	33
Tadına bak-	3	Veri Yok	Veri Yok
Ye-	237	749	422
İç-	119	475	227
Yut-	21	43	43
Yala-	5	21	14
TOPLAM	387	~1327	~739

Tablo 20

Taranan üç derlemde tat alma duyu fiilleri duyu fiillerinin genel kullanım sıklığı sırasında üçüncü sırada yer almaktadır. Özellikle *ye-*, *iç-* gibi insan açısından oldukça önemli olan fiillerin bu grupta yer alması kullanım sıklığını artırmış dolayısı ile anlam alanını da genişletmiştir.

Mental sürecin başlatıcısı olan duylardan birisi de *dokunma duyuları*dır. Dokunma duyuları dilde dokunma duyu fiilleri ile ifade edilmektedir. Ibarretxe (1999) ve Viberg (2001) tarafından ele alınan dokunma fiilleri Levin tarafından daha geniş bir çerçevede değerlendirilmiştir (1993: 155). Türkiye Türkçesinde temel dokunma duyu fiilleri *dokun-*, *değ-*, *elle-* fiilleridir. Bunların dışında dokunma duyusunu harekete geçiren fiiller elbette ki mevcuttur. Örneğin, *tut-*, *tutun-*, *sürt-*, *yakala- ov-*, *öp-*, *kucakla-*, *vur-*, *sık-* vb. gibi fiillerde de *dokunma duyusu* harekete geçmektedir⁶. Ayan ve Türkdil, deriye dokunma ile oluşan duyumların sonucunda ortaya çıkan eylemlerin oluşturduğu fiillerin dokunma duyu fiilleri olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Dokunma duyusunda esas olan deriye temastır ve bu temas sonucunda derinin aşağı doğru çökmesidir (2015: 99-100). Bu bağlamda düşünüldüğünde dokunma duyusunun birçok algısal faaliyetin başlatıcısı olduğu ve dilde kullanım alanının da bu nedenle geniş olduğu söylenebilir. Bununla birlikte dokunma duyusu görme ve işitme duyusundan farklı olarak diğer duylarla birlikte çalışabilmektedir. Dokunma duyusu bu bağlamda tatma duyusu ile oldukça sıkı bir ilişki içerisindedir. Örneğin, yemek yeme esnasında hem tat alma duyusu çalışırken hem de yenilen şeyin dokusu dolayısıyla dokunma duyusu da işlev görmektedir. Gerçek hayatta oldukça yaygın kullanım alanına sahip olan dokunma duyusu bu özelliğini dile de yansıtmiş ve dilde oldukça fazla çeşitlilikte dokunma duyusu fiilleri kullanılmıştır. Dilde oldukça fazla sıklık değeriyle kullanılan dokunma duyusu fiilleri zamanla çokanlamlı hâle de gelmiştir. TS'ye (2011) bakıldığında *değ-* 8, *dokun-* 9, *elle-* 1 anlam

⁶ Dokunma duyusu ile ilgili fiiller için bk. (Ayan-Türkdil 2015).

alanına sahiptir. Bu bağlamda kullanım sıklığı ile anlam alanı genişliği birbirine paralellik arz etmektedir.

Dokunma Duyu Fiilleri			
	OD	Göz (2003)	Ölker (2011b)
Değ-	11	109	19
Dokun-	32	152	105
Elle-	4	5	3
TOPLAM	47	266	127

Tablo 21

Taranan üç derlemde dokunma duyu fiillerinin toplam beş duyu içerisinde kullanım sıklığı bakımından dördüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte dokunma duyularının kendi içinde kullanım sıklığı fazla olan fiilin de anlam sayısı bakımından da fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Koku alma duyusu ikincil duylardan kabul edilmektedir, çünkü insanın çevreyi algılamasında ve mental sürecin başlatılmasında görme, işitme ve dokuna duyusu kadar etkin değildir. Türkiye Türkçesinde temel *koku alma duyusu* bildiren fiiller *kok-*, *kokla-* ve *koku al-* fiilidir. Bu fiiller bilinçlilik ve bilinçsizlik konusunda birbirinden ayrılmaktadır. *Kokla-* eyleyici temelli bilinçli bir fiildir, özne etkin konumdadır. *Koku al-* fiilinde ise eyleyici bilinçsiz ve pasif konumda yer almaktadır. *Kok-* fiili ise doğrudan duyu bildirmese de duyuya yönelik hareket bildiren bir fiildir. Bu nedenle bağlama göre *bilinçli* ya da *bilinçsiz* kategoride yer alabilir. Bunların dışında *kokuş-*, *kokun-*, *havayı kokla-*, *ağzını kokla-*, *ağız kokla-* gibi farklı yapılar da *kok-* temelli fiillerdir; ancak bu fiillerin bir bölümü (*havayı kokla-*, *ağzını kokla-*, *ağız kokla-*) metaforlaşma sonucu duyu fiili olmaktan çıkmıştır. Kullanım sıklığı diğer duylara göre daha az olan *koklama* fiilleri buna rağmen çokanlamlı hâle gelebilmiştir. TS'de (2011) bahsedilen bu fiillerden *kok-* 3, *kokla-* 1, *koku al-* 2 anlam alanına sahiptir. Koku alma duyu fiillerinin sıklık değeri azaldıkça kelimenin çokanlamlılık sayısında da azalma olmuştur.

Koku Alma Duyu Fiilleri			
	OD	Göz (2003)	Ölker (2011b)
Kokla-	11	22	17
Koku al-	3	Veri Yok	Veri Yok
Kok-	19	86	24
TOPLAM	33	~108	~41

Tablo 22

Tek başına algılamayı sağlamada tam anlamıyla yeterli olmayan *koku alma duyusu* metinlerde kullanım sıklığı bakımından son sırada yer almaktadır. Düşük sıklık değerine sahip olan *koku alma duyularının* bu özelliği onların anlam alanlarına da yansımıştır. Bu neden *koku alma duyu fiilleri* çokanlamlılık bakımından zengin sayılmaz.

4. SONUÇ

Dilde kelimeler, doğası gereği çeşitli etkenlerle (iç-dış) sahip olduğu anlam alanlarını genişletir, daraltır ya da çoğaltır. Bu anlam olaylarının her biri birçok nedene bağlıdır. Bu bağlamda kelimelerin çokanlamlı hâle gelişi de çok nedenlidir. Bu nedenlerin bazıları daha

baskındır. Bu baskın etmenlerin başında ise kullanım sıklığı gelmektedir.

Kelimenin kullanım sıklığının fazla olması, onun çokanlamlı hâle gelmesine neden olan önemli etkindir. Oluşturulan derlem ile birlikte Göz (2003) ve Ölker (2011b) tarafından hazırlanan derlemlerde Türkiye Türkçesinde mental fiillerin bir alt kategorisi olarak kabul edilebilen ve algılama sürecinin başlatıcısı olan *duyu fiilleri* taranmış ve genel bir karşılaştırma ile aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmıştır.

OD, Göz (2003), Ölker (2011b)														
Görme			İşitme			Tat Alma			Koku Alma			Dokunma		
	Sıklık	Anlam		Sıklık	Anlam		Sıklık	Anlam		Sıklık	Anlam		Sıklık	Anlam
Gör-	5969	20	Duy-	1632	6	Tat-	74	3	Kokla-	50	1	Değ-	139	8
Bak-	3997	17	İşit-	236	3	Tadına bak-	3	2	Koku al-	3	2	Dokun-	289	9
İzle-	477	9	Dinle-	940	4	Ye-	1408	13	Kok-	129	3	Elle-	12	1
Seyret-	454	5	Kulak ver-	13	1	İç-	821	4						
Bakın-	86	2	Kulak kabart-	5	1	Yut-	107	7						
Gözle-	56	5	Kulağına çalın-	-	1	Yala-	40	4						
Gözetle-	36	2												
Gözlemle-	36	1												

Tablo 23

Üç derlemi karşılaştıran yukarıdaki tabloya bakıldığında *görme duyu fiillerinin* en sık kullanılan duyu fiilleri arasında olduğu görülmektedir. İnsanın en temel duyusunun *görme* olması da bunun nedenlerinden biridir. Görme duyu fiillerinin diğer duyu fiillerinden daha fazla kullanılması en temel bilgi edinme yolunun “görme” olmasına dayanmaktadır. İnsan çevresini en iyi görerek algılar ve ona göre tavır geliştirebilir. Dolayısı ile öğrenmenin de temeli görmekten geçmektedir. İnsanın çevreyi algılayıp öğrenme sürecinde önemli yer tutan görme ile ilgili fiiller de bu durumdan hareketle sık kullanılan fiiller durumuna gelmiştir. Görme duyu fiillerinin çok kullanılması onun anlam alanının da genişlemesine, çokanlamlı olmasına neden olmuştur.

Görme duyu fiillerinden sonra sırasıyla *işitme*, *tat alma*, *dokunma* ve *koklama* fiilleri gelmektedir. İşitme duyu fiilleri de bilgiyi algılayıp saklama ve anlamada önemli yer tutmaktadır. İnsan gördüğü şeyleri çabuk kavradığı gibi görüp işittiği şeyleri ise çok daha çabuk kavrayabilmektedir. Bu durumda işitme fiilleri, âdeta görme duyu fiillerine destek olmaktadır. İkinci derecede önemli olan bu işitme duyu fiilleri de kullanım sıklığı bakımından üst seviyede yer almaktadır. Bu da bu fiillerin çokanlamlı olmasına neden olmaktadır.

Tat alma duyu fiillerinin üçüncü sırada gelmesi insanın yemek ihtiyacı ile ilgilidir. İnsan için kaçınılmaz bir şey olan yemek, onun tat da almasına neden olmaktadır. Bir başka deyişle tat almak için yemek gerekmektedir. Yemek yemek, içecek içmek zorunda olan insan bu hareketleri ifade eden fiilleri sık kullanmış ve neticesinde tat alma duyu fiilleri çokanlamlılık kazanmıştır.

Dokunma, insana bilgi aktarımını sağlayan bir diğer duyudur. İnsan dokunduğu nesnenin

yapısını anlayabilir. Günlük hayat içerisinde de birçok şeye dokunmak durumunda olan insan, dokunma duyu fiillerini çokça kullanarak çokanlamlı hâle getirmiştir.

İnsan çevresinden birtakım bilgileri koklayarak da algılayabilir. Ancak bu algılama çok sınırlı düzeydedir. Bu sınırlılık koku alma fiillerine de yansımış ve bu fiiller çokanlamlılık bakımından diğer duyu fiillerine göre daha az anlam alanı içerir hâle gelmiştir.

En sık kullanılan duyu fiillerinin çokanlamlılık bakımından ele alındığında Türkçe Sözlük'te (2011) yer alan anlam sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Örneğin, *gör-* fiili yine bir diğer görme duyusu fiillerinden olan *bak-* fiiline göre daha çok kullanılmıştır. Bu durum onların anlam sayısını da etkilemiş *gör-* TS'de (2011) 20 anlam sayısına sahipken *bak-* 17 anlam sayısına sahiptir. Bu durum kelimelerin kullanıldıkça çokanlamlı hâle geldiğini, kullanım sahasının da genişlediğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

	OD	Göz (2003)	Ölker (2011b)
Görme	1391	5763	~3957
İşitme	429	~1367	~1030
Tat Alma	387	~1327	~739
Koku Alma	33	~108	~41
Dokunma	47	266	127

Tablo 24

Viberg, farklı dil ailelerinden 53 dili incelemiş ve bu diller arasında duyu fiillerinin kullanım sıklığı hiyerarşisini şu şekilde göstermiştir:

"Görme" *Sight* > "İşitme" *Hearing* > "Dokunma" *Touch* > "Koku Alma" *Smell* > "Tat Alma" *Taste* (Viberg 1983: 136).

Yukarıdaki tablo incelendiğinde duyu fiillerini gösteren hiyerarşinin Türkçede farklı olduğu görülmektedir. Türkçede duyu fiillerinin kullanım sıklığı çoktan aza doğru şu şekilde olduğu görülmektedir:

Görme > *İşitme* > *Tat Alma* > *Dokunma* > *Koku Alma*

Türkçedeki duyu fiillerinin kullanım sıklığının bu hiyerarşisi ilgi çekicidir. Öncelikle *görerek* bilgi ediniminin önemli olduğu daha sonra sırasıyla *işitme*, *tat alma*, *dokunma* ve *koku alma* duyularının kullanılarak çevrenin algılandığı görülmektedir. Duyular ve bu duyuların hareketlerini ifade eden fiiller arasındaki kullanım sıklığı ilişkisi de bu fiillerin çokanlamlı hâle gelmesiyle sonuçlanmıştır. Yani bir duyunun önemi onun dilde sık kullanımına neden olmuş bu da bu duyu fiillerinin çokanlamlı duruma gelmesini sağlamıştır.

Kısaca verilerden hareketle kullanım sıklığı fazla olan duyu fiillerinin anlam sayısının da fazla olduğu, kullanım sayısının azaldıkça sözlükte yer alan anlam sayısının da azaldığı görülmektedir. Yani *sıklık* ve *çokanlamlılık* konusunun birbiriyle çok sıkı bağ içerisinde olduğu yukarıdaki verilerden de anlaşılmaktadır.

KISALTMALAR

OD: Oluşturulan Derlem (15 Anlatı)

TS: Türkçe Sözlük

TARANAN ESERLER (DERLEM OLUŞTURULAN)

- Alatlı, Alev, (2001), *Schrödinger'in Kedisi (Kâbus)*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Anar, İhsan Oktay, (1995), *Puslu Kıtalar Atlası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aral, İnci, (2003), *Ölü Erkek Kuşlar*, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Atay, Oğuz, (1998), *Eylembilim*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atılğan, Yusuf, (2004), *Canistan*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baykurt, Fakir, (2011), *Yarım Ekmek*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Çokum, Sevinç, (2011), *Lacivert Taşı*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Edgü, Ferit, (2014), *Leş -Toplu Öyküler-*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Eray, Nazlı, (2008), *Kayıp Gölgeler Kenti*, İstanbul: Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık.
- Kemal, Yaşar, (2013), *Tek Kanatlı Bir Kuş*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kulin, Ayşe, (2002), *Nefes Nefese*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özakman Turgut, (2008), *Diriliş Çanakkale 1915*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Pamuk Orhan, (1982), *Cevdet Bey ve Oğulları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uzuner, Buket, (2000), *Kumral Ada Mavi Tuna*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yücel, Tahsin, (2011), *Yalan*, İstanbul: Can Yayınları.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (2003), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, C: III, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKSAN, Doğan (2006), *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayın Evi.
- AKSAN, Y. et al (2012), "Construction of the Turkish National Corpus (TNC)". In *Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012)*, ss. 3223-3227.
- AYAN Ekrem; TÜRKDİL Yakup (2014), "Anlam Bilimi Açısından Kazak Türkçesinde Görme Duyu Fiilleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 35, ss. 26-41.
- AYAN Ekrem; TÜRKDİL Yakup (2015), "Kazak Türkçesinde Dokuna Duyu Fiilleri ve Anlam Zenginliği", *Turkish Studies*, Cilt 10/4, ss. 95-114.
- BAŞ, Bayram (2006), *1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1997), *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇALIŞKAN, Nihal (2014), *Yüksek Sıklıktaki Adlar: Zaman Sözcük Biçimi Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme*, Ankara: Pegem Akademi.
- DEMİRCİ, Kerim (2014), *Türkoloji için Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*, Ankara: Anı Yayınları.
- ERDEM, Melek (2004), "Türkmen Türkçesinde Mental Fiillerin İsteme Göre Anlam Değişmeleri", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri*, ss. 939-949, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖKÇE, Faruk (2015), "Kutadgu Bilig'de Kör- 'Görmek': Çok Anlamlılık, Metafor ve Gramerleşme", *Türkbilig*, Sayı 29, ss. 59-76.

- GÖZ, İlyas (2003), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GUIRAUD, Pierre (1999), *Anlambilim*, (Çev. Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- IBARRETXE-ANTUNANO, B. I. (1999), *Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: A Cross-Linguistic Study*, Edinburgh: University of Edinburgh, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- İLHAN, Nadir (2012), "Toplumsal ve Ferdi Düşüncenin Dile Yansımaları (Dil-Düşünce İlişkisi)", *Turkish Studies*, 2012, 7/3, ss. 1517-1525.
- KAMCHYBEKOVA ABDİRİM, Kyial (2011), "Kırgız Türkçesinde Duyu Fiilleri", *Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, ss. 87-102.
- KAMCHYBEKOVA, Kyial (2010), *Kırgız Türkçesinde Duyu Fiilleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KARA, Mehmet; KURT Atakan; OKTAY Melek (2009). "Türkçe İçin Bir Sıklık Analizi Programı", *Türkçenin İzinde*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KAY, Paul; KEMPTON, Willett, (1984), What is the Sapir-Whorf Hypothesis?, *American Anthropologist*, 86, ss. 65-79.
- KAYASELÇUK, Ceren (2014), "Sıradışı Eşdizimlilik: Zaman Sözcüğü Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme", *V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi Bildirileri*, (23-24 Haziran 2014), s. 83-92, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- KOPTAGEL-İLAL, Günsel (1991), *Tıpsal Psikoloji-Tıpta Davranış Bilimleri*, Ankara: Güneş Kitabevi.
- KULİEV, G. K. (1998), *Semantika Glagola v Tyurkskih Yazıkah*, Bakı: İzdatelstvo Akademii Nauk Azerbaydjanskoy Respubliki.
- MEMOĞLU-SÜLEYMANOĞLU, Hayriye (2006), *Türkçenin Ters Sıklık Sözlüğü*, Ankara: Kurmay Kitap Yayın Dağıtım.
- ÖLKER, Gökhan (2011a), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- ÖLKER, Gökhan (2011b), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*, Konya: Kömen Yayınları.
- PIERCE, Joe E, (1960), *Türkçe Kelime Sayımı*, MEB Yayın Müdürlüğü Basılı Eğitim Malzemeleri Hazırlama Merkezi, Ankara.
- ŞAHİN, Savaş (2012), *Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2011), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ULLMANN, Stephen (1962), *Semantics, an Introduction to the Science of Meaning*, Oxford: Basil Blackwell Oxford.
- VARDAR, Berke (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- VIBERG, Ake (2001). "Verbs of Perception", *Language Typology and Language Universals*, Ed: Martin Haspelmath (ed.); Ekkehard König (ed.); Berlin: Germany:de Gruyter; ss. 1294-1309.
- VIBERG, Ake (1983), "The Verbs of Perception: A Typological Study", *Linguistics*, 21: 123-162.
- YAYLAGÜL, Özen (2005). "Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, II (1), Ankara, ss. 17-51.